

Dějiny správy 1938-1945

Druhá republika

Protektorát Čechy a Morava

Území změny státu v důsledku mnichovské dohody

Ustanovení dohody Německa, Itálie, Velké Británie a Francie

1. **Obsazení území Čech, Moravy a Slezska** s více než 50% obyvatel německého původu německým vojskem začne 1. října a ukončeno bude 10. října. Hitlerem na mapě určeny 4 nepochybné zóny, které budou obsazeny do 7. října. Ostatní území nad tyto zóny určuje mezinárodní výbor s reprezentanty signatářských zemí a Československa (od původního záměru určit území, kde do konce listopadu proběhne plebiscit, bylo upuštěno).
2. Čechoslováky zanechaný majetek, materiál a zařízení nebudou zničeny nebo poničeny.
3. Vyřešení záležitostí polské a maďarské musí být uskutečněno nejpozději do tří měsíců (dodatečné prohlášení ke smlouvě)

Těšínsko (polsky jako Zaolší)

Ve 30. letech se zhoršují československo-polské spory o polské obyvatelstvo a jeho menšinová práva na Těšínsku. V průběhu čs. krize polská vláda stupňuje požadavky - polské **ultimátum z 30. 9. 1938** požadovalo odstoupení Těšínska. 2.-11. října 1938 Československo vyklidilo politické okresy Český Těšín a Fryštát a několik obcí a menší části okresů Moravská Ostrava a Frýdek.

V listopadu uzavřela slovenská autonomní vláda na polský nátlak také dohodu o úpravě hranic v oblastech Oravy a Spiše.

Vídeňská arbitráž

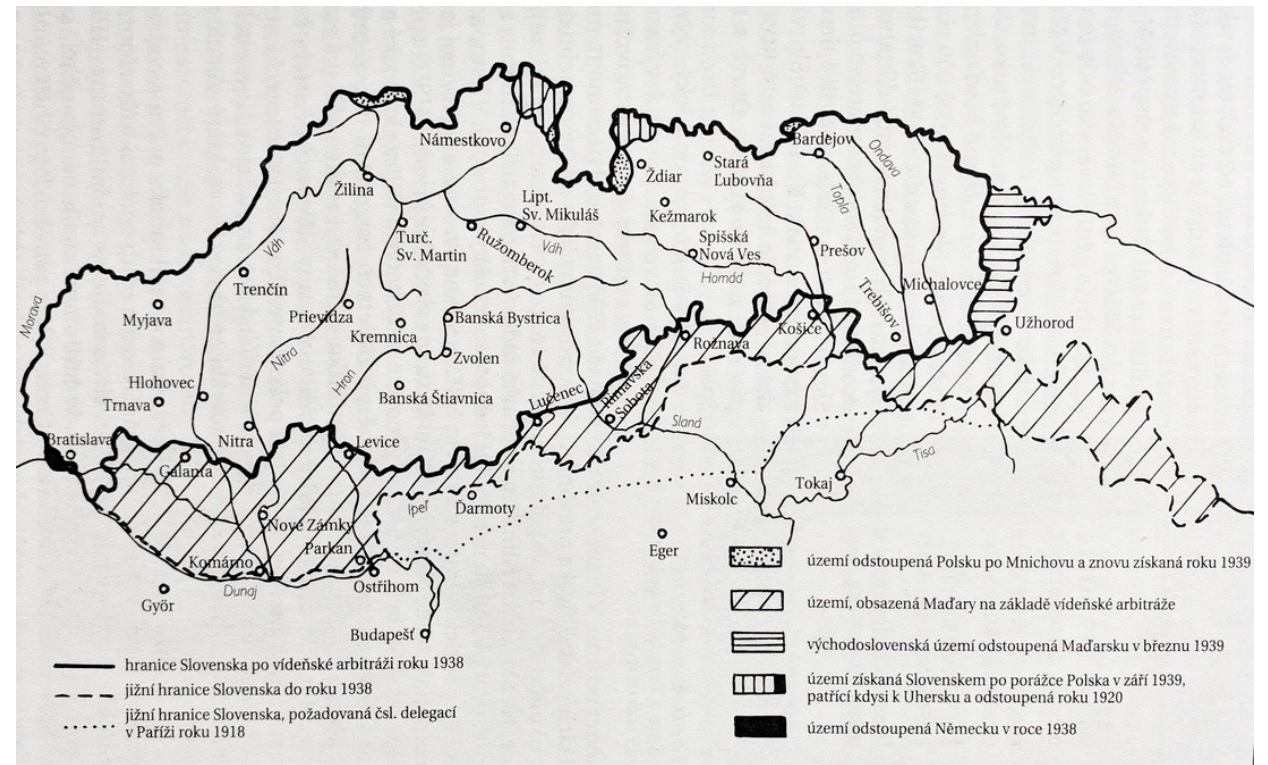
2. listopadu 1938 německo-italské rozhodnutí ve Vídni na zámku Belvedere

J. Ribbentrop a G. Ciano za přítomnosti maďarské a česko-slovenské delegace (F. Chvalkovský, předsedové autonomních vlád J. Tiso a Augustín Vološin) přijali

rozhodnutí podle podmínek podobných těm mnichovským v maximální neprospěch Česko-Slovenska, odevzdat území mezi 5. a 10. 11. 1938.

Výsledek: Ztráta jižních částí slovenského a podkarpatského území včetně velkých měst Košic, Užhorodu a Mukačeva;

konkrétně pětiny slovenského území s více než 800 tis. obyvateli; z podkarpatoruského území nejúrodnější a nejprůmyslovější části v nížině s více než 170 tis. obyvatel.

Československé ztráty území a obyvatelstva v číslech

Ztráta celkem **asi třetina** všeho (cca 30% území a 33% obyvatelstva).

Na základě sčítání lidu z roku 1930 bylo postoupeno 2,598 tisíc v Čechách a 1,231 tisíc na Moravě a ve Slezsku (3,829 tisíc obyvatel v českých zemích), 876 tisíc na Slovensku a 173 tisíc obyvatel na Podkarpatské Rusi.

	Ztráty území v %	Ztráty obyvatel v %
Čechy	37	37
Morava a Slezsko	36	35
Slovensko	20	26
Podkarpatská Rus	20	24
RČS	30	33

Pomnichovská česko-slovenská republika (tzv. Druhé republiky)

Česko-Slovensko neboli Druhá republika

Od června 1938 – jednání s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou o autonomii Slovenska

Přechodná fáze – vytvoření faktické slovenské autonomie

5. – 6. října 1939, Žilina: dohoda HSĽS s ostatními slovenskými politickými stranami o prosazování autonomie

HSĽS vydala „Manifest slovenského národa“

6. 10. 1938 *Josef Tiso* jmenován ministrem pro správu Slovenska

7. 10. 1938 na Tisův návrh jmenována slovenská vláda, která začne úřadovat, zatímco státní správa zůstává ještě stejná

22. 11. 1938 Čs. národní shromáždění přijalo **ústavní zákon o autonomii Slovenské krajiny** a **ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi**

Manifest slovenského národa

(...)

Mníchovská dohoda štyroch veľmocí podstatne zmenila štátne a politické pomery v strednej Európe. My Slováci, ako samobytný slovenský národ, žijúci od vekov na území Slovenska, uplatňujeme si svoje samourčovacie právo a preto dovoľávame sa medzinárodného zagarantovania nedeliteľnosti svojej slovenskej národnej jednoty a nami obydlenej zeme. Chceme slobodne podľa vlastnej vôle určiť svoj budúci život v plnom rozsahu, v to počítajúc aj štátnu ústrojnosť v priateľskom spoložití so všetkými okolitými národmi a tak prispieť k usporiadaniu pomerov v strednej Európe v duchu kresťanskom.

Vytrváme po boku národov, bojujúcich proti marxisticko-židovskej ideológii rozvratu a násilia.

Sme za mierové vyriešenie sporných problémov v duchu mníchovskej dohody.

Protestujeme čo najrozhodnejšie proti tomu, aby hranice Slovenska určované boli bez nás, bez plnoprávných zástupcov slovenského národa. Žiadame medzinárodnú ochranu slovenskej menšiny v cudzine.

Žiadame rýchlu demobilizáciu.

V duchu samourčovacieho práva žiadame okamžité prevzatie výkonnej a vládnej moci na Slovensku Slovákmi. Víťazstvo samourčovacieho práva znamená pre slovenský národ víťazné zakončenie nášho dlhoročného boja.

Nech žije sloboda slovenského národa!

Nech žije slovenská vláda na Slovensku!

(...)

Česko- Slovensko

**Realizace republiky s nesorozměrným modelem
výstavby orgánů zákonodárné a výkonné moci**

Československé národní shromáždění

- věci celostátní
- veškeré věci českých zemí
- slovenští a podkarpatské zástupci jen o věcech, týkajících se také Slovenska nebo Podkarpatské Rusi

Sněm Slovenské krajiny

- všechny slovenské věci kromě těch celostátních

Sněm Krajiny Podkarpatoruské (později také označ.
jako „Karpatská Ukrajina“)

- všechny rusínské věci kromě těch celostátních

Říšská župa Sudety (Reichsgau Sudetenland)

území připojeno 21. 11. 1938
cca 22 600 km
2 945 000 obyvatel (1939)
Zákon o sudetské župě z 14.
dubna 1938

Říšská župa - nový nacistický typ
správního celku Velkoněmecké říše pro
připojeném území, první vznikly z území
anektovaného Rakouska. Kopírovala území
stranických žup. Spolu s rakouskými měly
být Říšská župa Sudety tzv. „vzorovými
župami“ pro budoucí správní reformy v
Německu.

Říšské místodržitelství

V čele říšský místodržící (*Reichsstathalter*), personální unií byl spojen se župním vedoucím NSDAP (*Gauleiter der NSDAP*).

Říšský místodržitel v Říšské župě Sudety: **Konrad Henlein**

Úřad říšského místodržitele

Sídlo úřadu říšského místodržitele: **Liberec** (*Reichenberg*)

Dvě části říšského místodržitelství

- **státní správa** (*staatliche Verwaltung*) v čele se zástupcem říšského místodržitele v hodnosti vládního prezidenta
- **župní samospráva** (*Gauselbstverwaltung*) pro školství, kulturu a péči o „pospolitost“ v čele se **župním hejtmánem**, který měl k ruce poradní orgán – **župní rady**

Vládní kraje

Eger/Cheb

Aussig/Ústí nad Labem

Troppau/Opava

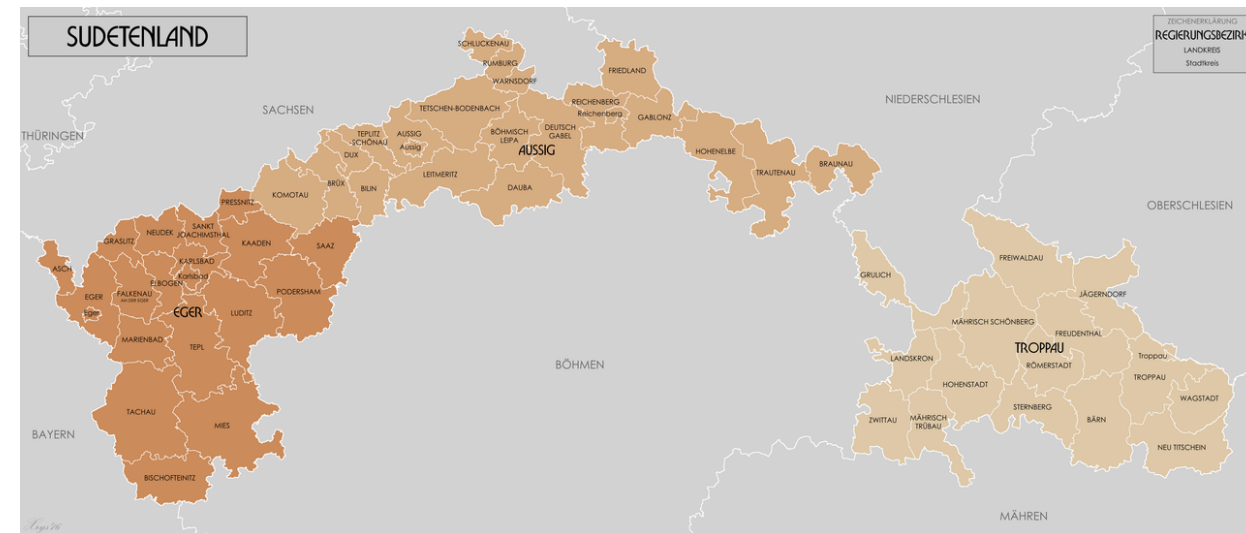
Vládní kraj (*Regierungsbezirk*)

V čele s **vládním presidentem** (*Regierungspräsident*), vytvořené z oficiálního důvodu, aby byla správa v geograficky nezvykle protáhlé župě blíže k obyvatelstvu

Ústí nad Labem: 18 landrátů

Cheb (sídlo v Karlových Varech): 20 landrátů

Opava: 15 landrátů

Landkreise / venkovské okresy *Stadtkreise* / městské okresy

Nejnižší instance státní správy. V podstatě někdejší čs. okresy.

53 venkovských a 5 městských okresů

Městské okresy (Liberec, Ústí nad Labem, Cheb, Karlovy Vary, Opava) a v jejich čele - **vrchní starosta** (*Oberbürgermeister*).

Ve venkovských okresech v čele **landrát** (obdoba okresních hejtmanů) a **úřady landrátů** (*Landratsamt*), obdoba okresních úřadů.

Kromě státní správy vykonávali landráti i úkoly samosprávy. V důležitých případech svolávali obyvatele obcí. Starosta a obecní radní měli jen poradní funkci.

Výkon samosprávy – starosty a obecních radních – byl vykonáván pod kontrolou a podle instrukcí stranického zmocněnce, který komunální „politiky“ navrhoval ke jmenování na šest (čestný výkon funkce) nebo dvanáct (výkon jako zaměstnání) let – zpravidla okresní vedoucí NSDAP.

„Vůdcovský princip“ landrátů = konec komunální samosprávy

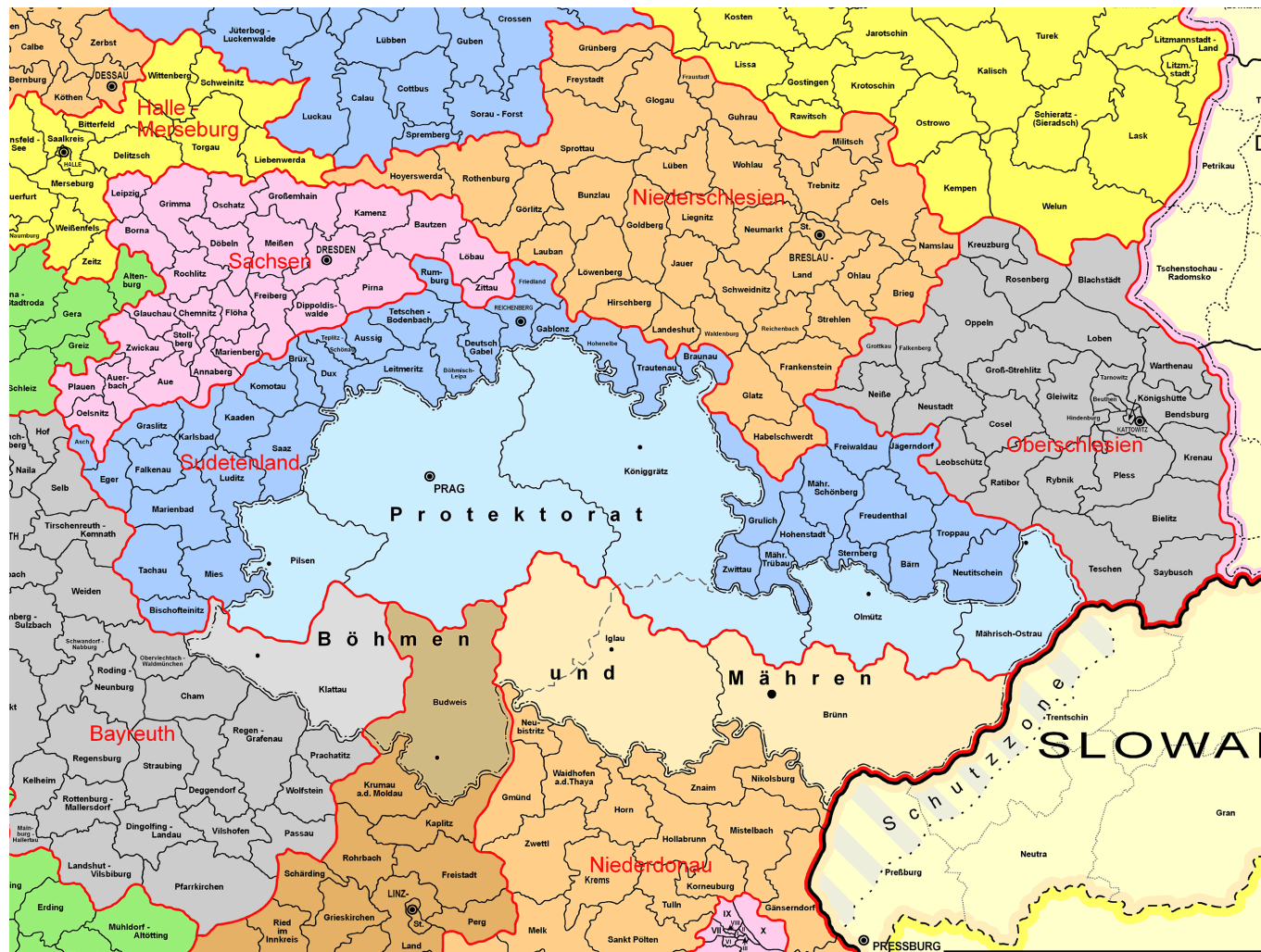
Troppau - Adolf-Hitler-Ring

Organizace NSDAP v českých zemích (výsek ze správní mapy NSDAP z roku 1944)

Obvod župy NSDAP se zprvu kryl s
obvodem sudetské říšské župy.

Po vzniku protektorátu k němu bylo
přičleněno i pět protektorátních
stranických okresů (Moravská
Ostrava, Olomouc, Hradec Králové,
Praha, Plzeň)

Jižní okresy (Brno, Jihlava, České
Budějovice, Klatovy) byly přičleněny
k župám dolnorakouské,
hornorakouské a bayreuthské
(Bavorské východní marky).

Protektorát Čechy a Morava

Pozor: Protektorát byl anektovanou součástí Velkoněmecké říše!

Dvoukolejnost veřejné správy v protektorátu

1. říšská správa
2. protektorátní autonomní správa

Podle Hitlerova výnosu o vzniku protektorátu z 16. 3. 1939 byl protektorát a autonomní a spravuje se sám „*ve shodě s politickými vojenskými a hospodářskými potřebami říše*“.

Z téhož výnosu ovšem vyplývá, že primát má říše, neboť bez svolení říšského protektora nemohly být vydávány žádné zákonné normy a později ani obecnější správní normy.

Říšská správa určena primárně říšským občanům, ovšem úřady svou kompetenci uplatňovaly ke kontrole a nepřímému a čím dál více přímému řízení autonomních úřadů.

Okupační vojenská správa (do půlnoci 15. dubna 1939)

Hitler jmenoval nejvyšším velitelem vojenské operace gen. **Walthera von Brauchitche**, který převedl moc na generály velitelství v Čechách a na Moravě.

Trojstupňový aparát s přísnou subordinací:

1. armádní velitelé vojenských velitelství v Praze (gen. Blaskowitz) a v Brně (gen. List) a jejich tzv. **šéfové civilní správy** – vykonávali moc pomocí opatření podle aktuální politické potřeby bez ohledu na stávající právo.
2. u velitelství armádních sborů **správní šéfové**
3. **vrchní zemští radové** (*Oberlandrat* - ORL)

Cíl – pacifikovat společnost, udržet klid, stabilizovat získanou moc a umožnit postupný úplný přechod k „normalitě“ v nových podmínkách. Tedy udržení dozoru nad činností úřadů okupované země a připravit půdu pro civilní - dvoukolejnou - říšskou a autonomní správu.

Říšský protektor (*Reichsprotektor*)

jmenován a podléhal pouze říšskému kancléři a „Vůdci“ Adolfu Hitlerovi
garant Hitlerovy politické linie v protektorátu, tedy dosáhnout rychlého
včlenění do politického a právního řádu Německé říše a prosadit na
rozhodující pozice ve správě i hospodářství spolehlivé Němce

Podle prováděcích nařízení z 22. 4. 1939 „*jediným reprezentantem
vůdce a říšského kancléře a říšské vlády v protektorátu*“, ztělesňujícím
„říši ve všech oblastech státního a právního života“. Říšský ministr mohl
nařízení v protektorátu vydávat pouze po dohodě s říšským
protektorem, v případě neshody rozhodoval Hitler.

Konstantin von Neurath
(1939-1943)

Reinhard Heydrich
(1941-1942)

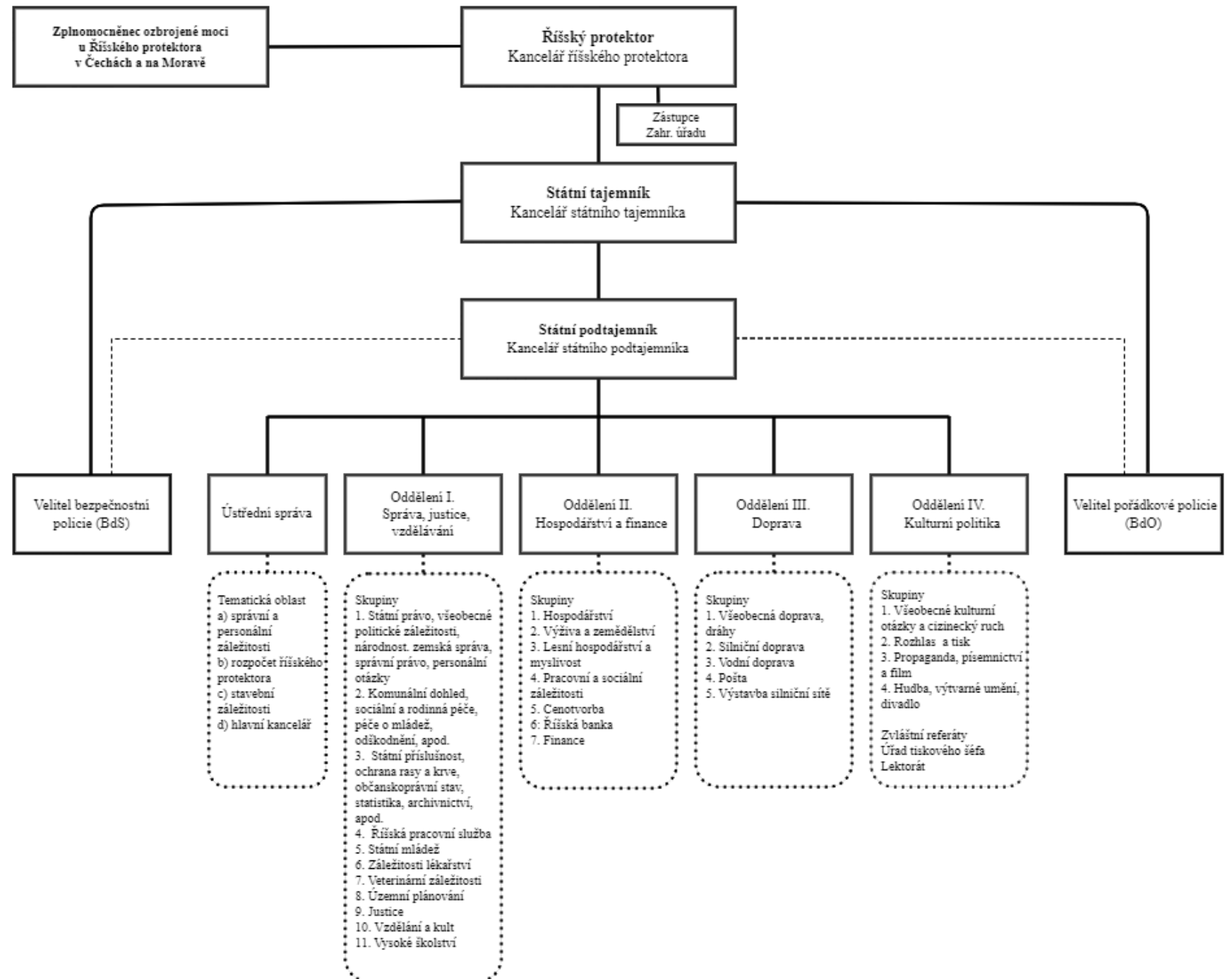

Kurt Daluege **(1942-1943)**

Wilhelm Frick **(1943-1945)**

Schéma Úřadu říšského protektora (stav 1940)

Na **Moravě** existovala v letech 1939-1941 expozitura ÚŘP.

Oberlandráty (ORL)

Oberlandratsbezirk (Obvod vrchního zemského rady)

1939

35 ORL

23 Čechy, 12 Morava

1940-1942

15 ORL

10 Čechy, 5 Morava

Na mapce stav

1942-1944

7 ORL

4 Čechy, 3 Morava

1944-1945

6 ORL

Oberlandráty (ORL)

Oberladratsbezirk (Obvod vrchního zemského rady)

Původní pravomoc oberlandrátů:

1. nejnižší správní orgány pro říšské občany (tzn. německé státní příslušníky);
2. Kontrolní orgány dozoru nad „českými“ okresními a obecními úřady.

Protože však díky tomu vznikly z ORL postupně poměrně rozsáhlé instituce s mnoha úředníky, byly postupně několikrát reorganizovány a jejich počet redukován.

Od 1942 byli oberlandráti označováni jako **inspektoři říšského protektora** (resp. od 1943 **inspektoři německého státního ministra**).

Mapa správního členění protektorátu k 15. 6. 1941. (NA, ÚRP-ST, sign. 109-14/56, fol. 262, kart. 179)

Heydrichova správní reformy 1942

Cíl: větší efektivita protektorátní správy prostřednictvím likvidace dosavadní dvojkoľejnosti, tedy reorganizací centrálních úřadů a přizpůsobení veškeré správy říšským poměrům

leden 1942 nová protektorátní vláda Jaroslava Krejčího

- zrušení vlády jako kolektivního orgánu, organizace ministerstev podle německého vzoru, vedoucí oddělení ÚRP se stali plnomocnými generálními zástupci ministrů;
- vytvoření ministerstva hospodářství a práce (řízené ministrem říšským Němcem W. Bertschem);
- omezení vlivu Národního souručenství, nárůst vlivu dvojího ministra E. Moravce.

červen 1942 reorganizace správy v nižších instancích

- změny v územních obvodech okresních úřadů, úkoly oberlandrátů přeneseny na okresní a policejní úřady;
- výkon zemské, okresní a policejní správy „z příkazu říše“ (Reichsauftragverwaltung), na něž dohlíželi přidělení úředníci německé národnosti, působící převážně ve vedoucích funkcích (na zemských úřadech němečtí viceprezidenti, u okresních úřadů němečtí okresní hejtmani, u policejních němečtí policejní ředitelé)
- oberlandráty vykonávají řídicí politickou a kontrolní funkci, nikoliv správní

Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (1943-1945)

20. srpna 1943

zřízení Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu z úřadu státního tajemníka u říšského protektora **Karla Hermanna Franka** (bylo na stejné úrovni jako říšská ministerstva).

NSM převzalo kompetence i vnitřní strukturu ÚŘP.

Říšský protektor se stává více méně *čestným titulem* – Wilhelm Frick disponuje jen poměrně malou kanceláří (*Büro des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren*) bez skutečných pravomocí.

